

# ZAMYŠLENÍ NAD ČESKO-EVROPSKÝMI STUDIJNÍMI A VĚDECKÝMI VZTAHY V DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ (diskusní příspěvek)

*Jiří Pešek*

Naše symposium spíše než o vztahu Čech a Evropy uvažuje o vztahu Čechů a Němců, o místě Čech a Čechů v Rakousko-Uhersku a zejména o problémech české identity. Chtěl bych však přece obrátit pozornost k širší evropské platformě. Pokládám za nutné připomenout zde otázku studijních a vědeckých kontaktů obyvatel České kotliny se světem za hranicí naší říše. Vedou mne k tomu dva důvody. Zaprvé víme dosud jen velice málo o tom, zda a kdo z české akademické mládeže studoval před rokem 1900 v zahraničí a zda v té době někdo ze světa studoval naopak na pražských vysokých školách. Jen málo víme o postgraduálních stážích adeptů vědy na zahraničních ústavech stejně jako o přímé vědecké spolupráci jednotlivců i institucí. Buď tedy byla našimi badateli věnována této problematice nedostatečná pozornost nebo byly evropské kontakty zanedbatelné.

Druhý důvod, který mne vede k takovému tázání, vychází ze srovnání české a polské situace oné doby. Poláci měli v rakouském záboru - v Haliči - dvě prosperující univerzity: ve Lvově a v Krakově, v hojném počtu studovali ve Vídni, v ruském záboru byli sto bojkotovat rusifikovanou univerzitu ve Varšavě a kompenzovat si to bezmála masovým studiem v Petrohradě, Moskvě či Kyjevě stejně jako studovat na učilištích v Berlíně, Lipsku a řadě dalších německých vysokoškolských měst. Samostatnou kapitolu tvoří polská studia v Paříži, dějiny školy v Batignolles, Poláky najdeme na řadě dalších francouzských vysokých škol humanitního i technického směru stejně jako na technických nebo zemědělských školách v Británii. Proti stovkám a snad tisícům polských studentů a stážistů nacházíme v desetiletích před rokem 1900 za hranicemi rakouskouherské říše jen desítky, snad dohromady stovky Čechů.

Proč stojí proti polskému úsilí o evropskost takový nezájem Čechů? Proč většinu intelektuálů z krajín kol Řípu se rozkládajících stačila kvalifikace pouze na předlitavských učilištích? Byla to pouze otázka platnosti, resp. nutnosti nostrifikace zahraničních diplomů? A nebo bylo v Čechách o tolik méně nadací a kontaktů na zahraniční stipendia než v chudém rozděleném Polsku? Hrála tu klíčovou roli malá početnost českých kolonií v kulturních centrech Evropy nebo nedostatečná národně-osvětová uvědomělost české velkostatkářské šlechty, důstojnictva a byrokracie? To jsou otázky, na které jsme ještě nezačali hledat odpověď.

Poláky jistě v některých generacích hnaly za hranice přímé i nepřímé důsledky porážek polských povstání. Situace v Čechách byla daleko klidnější. V zahraničí ale přece nalézáme i početné stážisty a studenty z politicky relativně dobře situované a klidné, od 60. let



autonomní Haliče... S nadacemi na zahraniční pobyty to v Čechách nebylo slavné. Podpory Svatoboru dostávali jen literáti, a to ještě nevelké. A tak do zahraničí putovali - na vlastní útratu - převážně jen umělci: výtvarnická kolonie v Mnichově byla až do 90. let snad nejvýznamnějším ostrůvkem studujících Čechů v zahraničí.

V oblasti vědy víme především o krátkodobých stážích části budoucích docentů university. Nevelké studijní kontakty i vědomí adeptů vědy, že k vysokoškolské kariéře není podmínkou rozsáhlejší zahraniční praxe, nesly sebou i poměrně malý počet publikačních účastí českých vědců v zahraničí a ovšem i omezený přímý kontakt řady oborů s aktuálním evropským děním. Dokládá to např. repertoár disertací obou pražských universit. Práce a konexe evropských osobností typu Jaroslava Golla byly - ač jsme na ně spokojeně hrdi - spíše výjimkou. Problém respektování české vědy a jejích, mnohdy skvělých výsledků v zahraničí nemohly přitom řešit ani v Čechách vydávané jinojazyčné publikace, protože ty - jak na počátku 20. století upozorňoval tajemník II. třídy ČAVU Reimann - nebyly v zahraničí čteny a užívány. Zahraniční vědci - a to i polští - přitom do Prahy přijížděli badat jen výjimečně, stejně jako se tu před rokem 1900 zahraniční student objevil jen shodou okolností. I když tato uzavřenost doléhala především jazykově na českou vědu, obávám se, že postavení českoněmecké vědecké obce nebylo o mnoho lepší, i když pražská německá universita byla aspoň jednou z přestupních stanic mladých talentovaných německých vědců na cestě k definitivní profesorské katedře. Katalogy obou pražských universit vypovídají ovšem koncem století poměrně shodně o nezájmu zahraniční mládeže o Prahu.

Úvahy o možných důvodech takové uzavřenosti resp. jednostranné orientace na Vídeň vedou i mne zpět ke zde častěji diskutované otázce národní identity. Soudím, že Češi, ale možná i čeští Němci druhé poloviny 19. století identifikovali sama sebe především jako občany Rakousko-Uherska a jejich studijně vědecký obzor byl vytýčen horizontem předlitavských učilišť. Kulturní a do jisté míry též politické zraky hleděly sice na východ i západ přes říšskou hranici, pole sebeuplatnění i resonanční prostor akademického a vědeckého působení byl však zdejší inteligencí situován do rakousko-uherského rámce, především na osu Praha - Vídeň. Mám za to, že nalezení důvodu této uzavřenosti a ovšem i zdrojů a cest jejího překonávání v průběhu první poloviny 20. století patří mezi aktuální otázky doby dnešní.